

stavovaným jak vítězstvím Cýra, vysvoboditele potlačeného Izraele (Iz 45,1—8, 22 až 25), tak službou → služebníka Hospodina, který nezemdlí, dokud „soudu na zemi nevykoná“ (Iz 42,4,21), nebo také pokorným a mírumilovným králem Jeruzaléma, „spravedlivým a spasení plným“ (Za 9,9).

3. V NZ nacházíme téma mesiášského i eschatologického vítězství v náznamech nejdříve u synoptiků, Ježíšovy → divy, zvláště uzdravování ďábelníků, jsou zvěstná znamení rozhodujícího vítězství nad Satanem, které je obsahem podobenství o silném odcěnci (L 11, 21—22) a které Ježíš prorocky ohlašuje po návratu sedmdesátí učedníků (L 10,17—20). → Příchod Syna člověka „se slávou“ je vyličen jako příchod „soudce národů“ (Mt 24,30—31 a 25,31—33). Jsou to však zejména janovské spisy, které rozvíjejí toto téma. Ztotožňují poslední vítězství Krista, přemožitele a soudce, knížete tohoto světa, s Ježíšovým vítězstvím a se zmrtvýchvstáním (J 12,31; 16,33). Jde tu současně o vítězství nad „světem“, hříchem, smrtí i Antikristem. Na tom vítězství se věřící svou vírou účastní již nyní (1J 2,13—14; 4,4; 5,4—5). Když Pavel učí o ospravedlnění z víry, vidí boj a vítězství víry v životě křesťana také v těsné souvislosti s jedinečným a rozhodujícím vítězstvím vítězného Krista, s vítězstvím vybojovaným na kříži a ve zmrtvýchvstání. Na základě svobodné boží milosti a rozhodnutím jeho spravedlnosti je vše dokonáno jednou provždy, Kristus je vítěz nad hříchem a nad smrtí; → víra záleží v přijetí tohoto vítězství, jehož bylo již dosaženo. Je životem z něho (Ř 5,1—15; 6,3—11; 1K 15,57).

I když rozhodujícího vítězství Ježíše Krista je již dosaženo, zůstává stále něčím budoucím. Bude zjeveno až při jeho návratu. Proto zůstává život křesťana stálým bojem. Přemožený hřích musí být stále znovu přemáhán a překonáván (Ř 12,21). Proto také kniha Zjevení, oznamující poslední projevení „Vítěze“ (5,5; 6,2), „vítězství Beránkovo“ (17,14), obsahuje ze všech novozákonních knih nejvíc povzbuzení k vytrvalosti víry a nejvíc slibů, jež platí „tomu, kdo zvítězí“ (2,7; 3,5—12 aj.).

H. ROUX /přel. J. Kvízová

ŽÁDOSTIVOST

1. Písmo se nedívá na člověka z hlediska přírodního, v němž se jeví všechny žádosti a vášně jako oprávněné, nýbrž pohlíží na něho ve světle zjevené boží vůle.

Již ve Starém zákoně ukazuje obsah desátého přikázání, že hřích není jen ve skutcích, nýbrž v srdci a vůli člověka.

2. Desáté přikázání (Ex 20,17; Dt 5,21) vypočítává předměty žádostivosti: ženu, služebníky, dobytek a dům bližního. Po hlavním žádostivost hraje velkou úlohu (Gn 39,7; 2S 11,2; Jb 31,1,7; Př 6,25; Mt 5,28; Ř 1,24) a vedle ní i žádost po majetku (Mi 2,2), po penězích a po zlatě (Sk 20,33).

Žádostivé je srdce (Ř 1,24), tělo (celé i s duší, řecky *sóma*, Ř 6,12), tělo („masité“, řecky *sarx*, Ř 13,14; Ef 2,3; 1Pt 2,11; 2Pt 2,18; 1J 2,16), oči (Gn 3,6; Jb 31,1; 1J 2,16), duše (Zj 18,14). Přitom např. ne oko, ale celý člověk je vinen (Mk 9,47).

3. Chyba není v předmětech žádostivosti, nýbrž v člověku, který je žádostivý: „To, co vychází z člověka, jej poskvvrňuje“ (Mk 7,20—23). Žádostivost projevuje, že → člověk je „tělo (maso)“, že nemiluje Boha z celého svého srdce a ze vši své síly (Dt 6,5; Mt 22,37), ale v odporu proti Bohu prosazuje svou vlastní vůli. Poněvadž účelem zákona je ukázat povahu člověka, může se jeho souhrn vyjádřit zákazem žádostivosti (Ř 7,7). Poddat se žádostem znamená žít způsobem pohanů (1Pt 4,2; Ef 4,17) a podle světa (Tt 2,12; 1J 2,16). Oddíly o žádostivosti se prolínají s oddíly o protikladu těla (masitého) a Ducha (Ef 2,3; Ř 8; Ga 5—6) a protikladu věcí zemských a nebeských (Fp 3,18—20; Ko 3,1—8).

4. Žádostivost nepochází z Boha (Jk 1,13 až 15), ale přebývá v každém člověku jako moc porušení a zotročení (Ef 4,22; Tt 3,3), přichází ze „světa“ a strhává jej s ním do záhuby (1J 2,15—17). Člověk, který jí podlehně, je stržen k smrti (Jk 1,15).

5. Žádostivost je znamením nespokojenosti a vzpoury (Jk 4,1—4). Věřící jsou voláni k tomu, aby se spokojili s tím, co jim Bůh dává (Fp 4,11—13; Žd 13,5—6), a svědčili se mu se všemi svými potřebami a nedostatky (Žd 13,5; Mt 6,25—34; Fp 4,6n; 1Pt 5,7). Jestliže se znovu ustaví

v lásce k Bohu a k bližnímu (Ř 13,9n), budou osvobozeni od žádostivosti právě tak jako od všech ostatních hříchů, a to Duchem svatým, kterého jim Kristus dává, aby v nich přebýval. Avšak toto vysvobození je vázáno na víru, na její boj a na její vytrvalost. Odtud výzvy apoštolů, aby ti, kdo uvěřili, nežili již jako dříve (Ef 2,3; 4,5; Ga 5,16.24.25; 1Pt 1,14.15; 4,1—4), nýbrž jako vykoupení (1K 6,20) a jako děti světla (Ef 5,8).

F. BAUDRAZ /přel. A. Mikolášek

Z E Ň

S výrazem žeň se setkáváme ve třech hlavních významech: 1. v původním smyslu, 2. v přeneseném smyslu pozemském (eticko-psychologickém), 3. v přeneseném smyslu prorocky eschatologickém.

1. *Původní smysl* (Gn 8,22; J 4,35; Jk 5,4 atd.). Žeň není v bibli záležitost pouze hmotného a egoistického rázu. Je doprovázena požadavky jednak vzhledem k Bohu — musí mu být obětovány první plody žně (svátek letnic: Ex 22,29; Lv 23,10) —, jednak vzhledem k bližnímu — žnec ponechá cíp svého pole neposečený a přenechá jej chudým a cizincům (Lv 19,9, 23,22 = Dt 24,19). Událost žni se jevila jako znamení milosti, jako milost splněného zaslíbení, jako radost ze zralých plodů, které splnily očekávání rozséváče, proto byla příležitostí k slavení svátků a k radovánkám pro všechnen lid (Ex 34,22; Iz 9,2).

Obrazu žně, sklizně, se od té doby často užívá k označení vztahu příčiny a následku mezi činem a jeho výsledky: co se zaseje, to se sklídí (Ga 6,7). Je to obecný zákon, který lze aplikovat nejen na přírodu, ale i na mravní uspořádání tohoto světa a na událost konce světa, připodobněnou ke světové žni.

2. *Přenesený smysl pozemský*. Vposledu již v tomto světě lze, ač nedokonale, ověřit mechanismus mravních zákonitostí a konstatovat, jaké jsou výsledky imanentní spravedlnosti: kdo zasévá bezpráví, bezpráví sklízí (Př 22,8); kdo seje vítr, sklídí bouři (Oz 8,7); zatímco ten, kdo zasevá podle spravedlnosti, sklídí podle milosrdenství (Oz 10,12), a kdo zasel pro druhé duchovní věci, má právo sklízet jejich pozemské věci (1K 9,11).

Projevy tohoto zákona vztahu mezi setbou a žní dodávají veškerému lidskému

jednání to, co bychom mohli nazvat „dějinná závažnost“. Žádný lidský skutek není lhostejný, protože každý skutek v sobě nese zárodek příštího života, časného i budoucího. Všechno se zapisuje do dějin, které budou šťastným nebo nešťastným důsledkem či vývojem pozitivního nebo negativního náboje činu. To je hynou pákou kázání o mravnosti a zároven varováním i napomenutím: varováním těm, kdo činí zlo, aniž si dělají starost s tím, co z toho vzkličí, a napomenutím k činění dobra, „nebo časem svým budeme žnouti“ (Ga 6,9).

Leč i kdyby se napříště v tomto věku čas žně sporadicky objevoval, v plnosti nastane až v době posledního soudu, s nímž splývá (Mt 9,37—38; J 4,35—38). Žně tohoto světa manifestují a ohlašují žeň světovou, totiž hodinu, kdy bude sklizena sama země (Sk 14,15—16).

3. *Přenesený smysl prorocko-eschatologický*. „Žeň pak jest skonání světa“ (Mt 13,39). Zákon vzájemného vztahu mezi setbou a žní zde nachází dokonalé vyjádření současně s dokonalým tajemstvím. Ovoce našich skutků totiž plně dozraje až ke dni, kdy je Bůh sám bude podle své spravedlnosti sklízet nebo zavrhovat. Tehdy ten, kdo zaséval pro tělo, sklídí od těla porušení, kdo však zaséval pro Ducha, sklídí od Ducha věčný život (Ga 6,8). A tak lidské skutky nejsou nabyty pouze dějinami, ale i věčností.

Poslední sklizeň zůstává tajemstvím právě proto, že člověku nenáleží, ani aby disponoval věčností, ani aby hodnotil jakýkoliv skutek jako věčný, ať dobrý, nebo zlý. Na tomto světě není služebníkům dán úkol, aby oddělili plevel od dobrého zrna, a to z obavy, aby při vytrhávání plevele nevykořfenili zároveň i obilí. Oddělit plevel od zrna náleží božským žencům (Mt 13,28—30). Naše skutky jsou vystaveny boží spravedlnosti a slunce této spravedlnosti bude s to nechat dozrát i nejméně známou a nejbevyznamnější setbu, zatímco ovoce pýchy a domýšlivosti pohltní. Ve více můžeme s klidnou jistotou vědět jen to, že v Ježíši Kristu boží spravedlnost znamená spravedlnost jeho lásky.

Tato víra umožňuje pokojné očekávání času nebeské žně. Zdali to nebude, jako za pozemských žní, čas svátku a radosti, kdy hrozivé stíny soudu dají lépe vyniknout skutečností zaslíbení a spasení, čas radosti šťastných žní, příslibených těm, kdo

zasévali pro království, královská odměna poskytnutá těm, kdo zasévali se slzami a budou sklízet s jásavým zpěvem (Ž 126,5)?

Bohu tedy náleží čas žně, člověku naopak čas setby. Neboť o žni se zčásti rozhoduje už při setbě. Bůh učiní zjevným v posledním dni to, čemu člověk dal počátek dávno předtím. Co se projeví v nebi, bude mít svůj původ na zemi. Nové zde bude jen zjevující, ano i proměňující světlo, ale jím ozářená žeň nebude jiná než ta, jež byla vložena do země v době lidského obdělávání a setby. A tak apoštol v již citovaném nejdůležitějším oddílu naléhavě nabádá, abychom neumdléváli v zasévání pro dobro..., dokud k tomu máme příležitost (Ga 6,9—10).

J.-PH. RAMSEYER /přel. V. Syrovátka

Ž E N A

Starý zákon

Starý zákon v některých oddílech zrcadlí myšlenky — pokud jde o ženu — běžné v celém východním světě. Žena je považována mnohem více za věc nežli za osobu. Zaujímá ve společnosti postavení zcela podřízené. Je to bytost, která má nad sebou stále nějakého poručníka. Před svatbou je jejím pánem otec (např. 1S 18,17), potom její manžel. Po smrti manžela se jejím poručníkem stává nejstarší syn. Má určitou vážnost jen jako matka synů, které dala rodině.

Tento směr vývoje převládl nakonec v pozdním Židovstvu.

Přesto však Starý zákon zná ještě jiný směr v hodnocení ženy. Vidíme, že se ženy účastní určitých veřejných projevů, zvláště lidových náboženských slavností (Dt 12,12; 2S 6,19), posvátných tanců (Sd 21,21) a obětího jídla (1S 1,4). Mají právo brát na sebe určité úkoly ve svatyni (Ex 38,8). V právním ohledu mají dcery nárok na otcovské dědictví, není-li synů (Nu 27,8).

Starý zákon zaznamenává důležitou úlohu, kterou měly určité vládné ženy — soudkyně nebo prorokyně —, nebo dává za příklad jiné, docela prosté, a uvádí je jako vzory pro naši víru (jako je Marie, sestra Mojžíšova, Ex 15,20, Debora, Sd 4 a 5, Hulda, 2Pa 34,22nn, Raab, Joz 2,9 (sr. Žd 11,31), Rut, 1—4, vdova ze Sarepty, 1Kr 17,12, sunamitská žena, 2Kr 4,8nn atd.).

Konečně a především Starý zákon ve dvou prvních kapitolách knihy Genesis vyhláší, že lidská dvojice je podle vůle Stvořitele jednotná. — Muž a žena společně

jsou stvořeni k obrazu božímu a společně přijímají poslání, aby panovali nad stvořením (Gn 1,25—28). Žena byla stvořena po boku muže, jemu podobná, aby mu byla pomocí (Gn 2,18). Není tedy méně než muž, nýbrž je jeho společnice, jeho protějšek, který jej svou osobností doplňuje a zbavuje jej samoty (Gn 2,23). Aby se k ní připojil, opustí muž to, co má nejdražšího a nejbližšího na světě, to jest svého otce a svou matku (Gn 2,24).

Nový zákon

1. Jestliže si vzpomeneme, do jaké míry pozdní Židovstvo zašlo zpět ve srovnání s Gn 1 a 2, bude se nám postoj *Ježíšův* vůči ženám ihned jevit jako převratný.

Zajisté, jestliže se Ježíšova láska projevovala zvláště ve vztahu k malým, chudým a ponížným, je samozřejmé, že se obracel také k ženám. Avšak jde o mnohem víc. Zdá se, že Ježíš rázem zrovnoprávněje ženu s mužem. Milost a pomoc přinášená Ježíšem platí stejně i pro ni (např. J 4,7nn; Mk 5,23nn; 7,24nn; L 10, 38—42). Jestliže ženy nebyly vyslány jako učedníci s mocí činit zázraky, měly v širším kruhu učedníků zvláštní poslání služby, pomoci a přijímání hostí (L 8,2; Mk 15,40n). A právě ony byly prvními svědky zmrtnýchvstání (Mk 16,1; J 20,1,17).

Jako znamení důležitosti, kterou Ježíš přikládal ženám, povšimneme si četných ženských postav, které se objevují v jeho podobenstvích.

2. *Skutky a epístoly* se zmiňují o četných ženách, které se tím či oním způsobem podílely na službě evangelia (Sk 4,14; 12,12; 16,13nn; 17,4,12; Ř 16,1,3,12,15; 1K 1,11; Ko 4,15; 2Tm 1,5; Fp 4,2—3). Tyto oddíly nám neumožňují vymezit přesně úlohu, kterou ženy měly uprostřed církve. Některé byly především duší rodiny nebo křesťanského jádra, které se shromažďovalo v hostitelských domech. Jiné vykonávaly určitou službu, přesnější a pravidelnější, jako např. Fěbe, diakonka sboru v Cenchreis (Ř 16,1), Priscilla, která, jak se zdá, byla učitelkou Apollonovou (Sk 18,24—26), ženské „presbyterky“, o nichž mluví Titus 2,3—5. Je možno se zmínit také o úloze vdov, z nichž některé, zdá se, vykonávaly skutečnou službu přímluvných modliteb (1Tm 5,5). Konečně, zdá se dokázáno, že prvotní církev měla své ženy prorokyně (sr. Sk 21,9).

V každém případě Pavel výslovně uzná-

vá, že žena může být povolána, aby prorokovala, tedy mluvila v církvi právě tak jako muž (1K 11,5).

Obecně řečeno Pavel jasně vyhláší rovnost muže a ženy „v Kristu“, což zahrnuje rovnocennou vzájemnost pohlavní (1K 7,4) a nejúplnější rovnost v přijímání milosti a výzvy Ducha svatého (Ga 3,28; 1K 11,12).

Ačkoliv Pavel zastával tuto základní pravdu, nebyl v této otázce stoupencem převratu. Zdá se, že prvotní křesťanství muselo do určité míry spíše brzdit jistého osvobozovacího ducha pozdní řecké vzdělanosti. To vysvětluje, že ve společenském ohledu Pavel nepřestával zastávat určité odstupňování, jistou nadřazenost pohlaví, z níž potom u něho pramení požadavek zvláštního postoje žen (ženy ve shromáždění mlčí a jsou zahalené, 1K 11,5–6; 14,34). Zde však jde méně o vyhlásování zásad nežli o pravidla slušnosti, neboť apoštolova napomenutí mají hlavně platnost kvůli pořádku a dobrému svědectví mezi pohany (sr. 1Pt 2,12). Také pozdní listy zrcadlí potřebu přibrzdit nepravé osvobozování žen (1Tm 2,11n; 3,14; 5,13).

3. Nový zákon vyhláší úplnou rovnost muže a ženy v přijetí milosti a nerozlučnou jednotu dvojice, jež nachází svůj nejdokonalejší výraz v jednotě Krista s jeho církví (Ef 5,21–33), nezmenšuje však v ničem uznání osobitosti ženy. Napomenutí určená ženám jsou jiná nežli napomenutí určená mužům. Žena má svůj vlastní způsob bytí a projevu. Avšak tento způsob uplatnění — jako všechno ostatní — byl převrácen hříchem. Vztahy mezi muži a ženami byly narušeny a znetvořeny, svrchovanost muže se přeměnila v panovačnou moc a poddanost ženy se stala vzdáním vlastní vůle, otroctvím. Hřích působí určité rozjitření zvláštnosti mužské na straně jedné a ženské zvláštnosti na straně druhé.

Zvěst Nového zákona převrací tento stav tím, že od základu staví vše na své místo. Znovu zhodnocuje obojí zvláštnost tím, že jim vrací správný rozměr, totiž ten, který je dán v Kristu, jenž jediný může vést k plnosti lidství. V tomto novém pohledu se muž učí, že v Kristu není svrchovanosti bez lásky, bez starosti o svou společnost a bez skutečné péče o ni (Ef 5,28n). Žena nalézá pravý význam své poddanosti v tom, že se nemusí vzdát svých práv a být lhostejná, ale že se stane zname-

ním pokory Kristovy, který byl až do smrti poddán svému Otci a lidem, svým bratřím (sr. Fp 2,5–9). Tato poddanost podle Krista (Ko 3,18; Ef 5,21) je poddanost bytosti svobodné a odpovědné, jež neuzívá svobody jako kořisti, kterou si musí urvat, nýbrž přijímá svobodu k jednání ve způsobu „služebníka“. Tak vlastně ženě právě pro osobitost jejího bytí obzvláště přísluší svědčit o tom, co je podstatou vši křesťanské mravouky.

H. MEHLOVÁ-KOEHNLEINOVÁ
/přel. A. Mikolášek

ŽIDĚ

1. *Obecné poznámky.* Bylo by omylem se domnívat, že v Ježíšově době sídlila většina Židů v Judsku. Mnoho jich obývalo Galilej; to byli judaizovaní Izraelci, přesněji řečeno potomci kmenů Neftalim, Izachar, Zabulon, Asser. Narozdíl od Samaritánů se hlásili k jeruzalámskému kultu. Veliká většina Židů však žila rozptýlena mimo Palestinu, v diaspoře. Je obtížné přesně určit její počet, byl však značný (6–7 miliónů v Římské říši, z toho v Egyptě milión, v Římě za Tiberia 50 000 z celkového počtu 800 000 obyvatel). Pohanští i židovští autoři se shodují v tom, že říše byla „plná Židů“. K tomu je třeba přičíst ty, kteří žili mimo impérium, zvl. v Babylonii, kde kvetlo rabínské učení. V samotné Palestině se počet Židů jistě snížil v důsledku válek z r. 70 a 130, jinde tyto události neměly na počet židovského obyvatelstva vliv.

2. *Diasporní Židé.* Je pochopitelné, že Židé z diaspory se mohli podílet na chrámovém kultu (→ chrám) jen v omezené míře. S výjimkou egyptských Židů, kteří měli svůj chrám v Elefantině, se jejich náboženství soustřeďovalo kolem synagogálního kultu a kolem určitých, na kultu nezávislých obřadů, jako je obřizka, rituální předpisy týkající se jídla, svěcení → soboty. V NZ jsou diasporní Židé často nazýváni „helénisty“ (Kraličtí: „Řekové“; Sk 6,1; 9,29; 11,20), protože většinou hovořili řecky; pro některé byla řečtina jediným jazykem (Filón), jiní uměli i aramejsky (apoštol Pavel). Stejně tak, když 4. evangelium hovoří o „diaspoře Řeků“ (nebo krátce o „Řecích“), jedná se vždy o Židy hovořící řecky (J 7,35–36).

Početnost diasporních Židů lze jen z malé části vysvětlit deportacemi, které pro-

vedli Asyrané (722), Babylónané (597 a 587) a Peršané (kolem r. 350); jejich rozsah nelze přeceňovat a kromě toho by nikdy nepřivedli Židy jinam než do Babylónie, Medeie a „Hyrkánie“. Ve Sk 2 se označují za vlast Židů, kteří přišli do Jeruzaléma, tyto země: Parthea, Medea, Elam, Mezopotámie, různé oblasti Malé Asie, Egypt, Kyrenaika, Kréta, Arábie. Bylo jich však mnoho i v zemi Filistinských, ve Fénicii, v Sýrii, v Řecku, na Kypru, v Pompejích. Ve druhém století n. l. je jejich přítomnost doložena i v Kartágu, „Numidii“ (Tunisko a Alžír), v Maurétánii (Maroko), ve Španělsku a v Galii. Zaujímalí různé společenské postavení. Zřejmě byli většinou obchodníky; nescházeli mezi nimi lidé velmi dobře situovaní, a to i v zemích, kam byli deportováni (sr. Tobiášův příběh).

Teologickou a literární činností vynikali babylónští a zvláště alexandrijské Židé. V Alexandrii vyšel nejdůležitější z řeckých překladů hebrejské bible (nejen pro potřebu misie mezi pohany, nýbrž také pro Židy, kteří zapomněli hebrejsky). V tomto kosmopolitním městě zveřejnil Filón svá slavná díla, která představují skvělou syntézu řecké filozofie, orientální teozofie a židovské víry.

Židé se v impériu těšili výsadnímu postavení. Byli zproštěni císařského kultu (s výjimkou každodenní oběti, která byla obětována — samozřejmě Bohu — v chrámě k císařově zdaru). Byli prakticky, ne-li i teoreticky, osvobozeni od vojenské služby. Kromě jiného užívali výsady, jež byla výslovně potvrzena Césarem a Augustem, soudit své příslušníky vlastními soudy, ovšem kromě přestupků a zločinů páchaných proti pohanům. Ohlasem židovské války v Palestině (66—70 n. l.) byla pronásledování v Egyptě, Damašku a možná i jinde; pogromy však vyvolávala spíše nálada místního obyvatelstva než římské úřady. Pronásledování neměla dlouhého trvání. Stejně tak edikt císaře Klaudia, kterým se Židé vykazují z Říma (Sk 18,2), byl místního dosahu a přechodné povahy. Všude Židé získávali „prozelyty“, tj. na víru obrácené (sr. Mt 23,15; Sk 2,10; 6,5; 13,43). Kromě toho tu byly důležité skupiny „bojících se Boha“, tj. sympatizantů, kteří nebyli povinni zachovávat zákon — obdobně jako později pohanokřesťané, kteří částečně z těchto kruhů vzešli (sr. knihu Skutků, zvl. k. 10.13.16.18).

3. *Palestinský judaismus.* a) *Farizeové.* V Palestině, obzvláště v Jeruzalémě, vynikali náboženskou horlivosťou farizeové. Jejich jméno znamená „separatisté“, oddělující se, a dobře vystihuje jejich snahu oddělit se nejen od pohanů (považovaných vesměs za nečisté), nýbrž i od většiny souvěrců, které shledávali příliš vlažnými. S nesmírnou pečlivostí zachovávali mojíšovské zákony a kromě toho i pravidla přidaná tradicí, tj. rabíny, kteří také většinou byli stoupcem jejich strany (sr. Mk 7,3 a paralely, kde se farizeové uvádějí společně s učenci, „doktory“, lidově zákoníky). V Mišně (Sanhedrin babyl. 10,3) se dokonce předpokládá, že je třeba zachovávat doslovněji předpisy učenců než sám zákon. Farizeové se stali tvůrci židovského práva jak v posvátné, tak i ve světské oblasti. Stejně tak měli rozhodující vliv na synagogální kult, který byl zcela laickou záležitostí (bez účasti kněží). Po zániku chrámu a kněžské strany se farizejské rabínství stalo jedinou vůdčí silou židovského náboženství.

Víme (např. ze Sk 23,6), že součástí jejich nauky byla víra ve → vzkříšení na konci věků (jeden z mála bodů, kde se jejich učení shodovalo s Ježíšovými) a v existenci andělů (tamtéž). Podle jejich představ budou lidé po vzkříšení buď odměněni (→ odplata), nebo potrestáni, přičemž nebude bez významu poklad zásluh shromážděný patriarchy, na který se věrní budou moci odvolat. Těšili se také mesiášskými nadějemi, zastávali velmi nacionální a protifirmský postoj. Nelze je však ztotožnit se stranou „odbojářů“ (zelótů), protože očekávali vysvobození především jako výsledek božího zásahu.

Konflikty mezi Ježíšem a farizey byly časté. Farizeové mu nehodlali prominout porušování zákonů o → sobotě ani nedodržení rituálních předpisů (Mk 2,16.23n a paralely; 7,15 atd.) ani jeho náročné vyhlášení, že odpouští hříchy (Mk 2,6n a par.), ani skutečnost, že při vymítání démonů osvědčoval větší moc než oni (Mk 3,22n a par.). Ježíš jim naopak vytkal hnidopištní, pokrytectví, pýchu (sr. Mt 5,20; 6,1—6.16—18; 23,1—36) a neschopnost seřadit příkázání v pravou posloupnost, v níž by láska k Bohu a bližnímu představovala vrchol.

NZ však zná i příklady upřímných a sympatizujících farizeů, jako byl Nikodém (J 3,1n; 7,50—51; 19,39) nebo Gamaliel, který podle Sk 5,34—38 vyzýval ke

snášenlivosti vůči apoštolům (sr. rovněž učitele zákona, jak je charakterizován u Mk 12,32—34).

b) *Saduceové*. Méně časté, ale o to dramatictější byly Ježíšovy střety se saducey. Slovo saduceové znamená „potomci kněze Sádocha“ (1Kr 2,35; 1Pa 29,22); podle Ezechie (40,46; 43,19; 44,15—16; 48,11) měli výlučné právo služby v chrámě. Představovali stranu kněží, přesněji nejvyšší kněžskou třídu. K nim se řadili aristokraté, kteří je podporovali. V politice prosazovali kolaboraci s okupační mocností, jež je chránila. V synedriu měli většinu. V oblasti morálky odmítali — což je jediný jejich styčný bod s křesťanstvím — závaznost rabínských předpisů přidaných k zákonu. Popírali zmrtvýchvstání, jistě ne ze sympatií k řecké filozofii, spíše v důsledku svého konzervatismu, neboť učení o vzkříšení bylo poměrně mladé. Nezdá se, že by s nimi Ježíš vstupoval do rozhovoru (sr. však Mk 12,18; Mt 21,23n a par), zřejmě je v náboženských věcech považoval za lidi vlažné a bez zájmu. Učedníky varuje nejen před „kvasem“ farizeů, ale i saduceů (Mt 16,6). Zvláště v podobenství o milosrdném Samaritánu uvádí Ježíš jako odstrašující příklad chování kněze a levity (L 10,31—32). Saduceové se stali Ježíšovými zapřísáhlými nepřáteli po vyhnání kupců z chrámu; tímto výstupem zasáhl Ježíš přímo do jejich sféry (Mk 11,15—18 a par.; J 2,13—17). Jistě mu neodpustili ani proctví o zániku chrámu (J 2,19; sr. 4,21; Mt 26,61; 27,40).

Saducejská obžaloba Ježíše, že se chtěl stát králem Židů v politickém smyslu, byla nejen věcně nepodložená, ale i motivovaná zlým úmyslem; jejím cílem bylo dosáhnout Ježíšova odsouzení římskými úřady. Není vyloučeno, že někteří saduceové se vážně obávali nového výbuchu národního revolučního hnutí, obdobného tomu, který je zmíněn ve Sk 5,36—37 (sr. J 11,47—50).

Po Ježíšově smrti saduceové jako celek setrvali na svém nepřátelském postoji vůči zvěstování evangelia a pokoušeli se mu zabránit (Sk 3—5).

c) *Křtěnci, esejci, nazirejci*. Zde se pohybujeme na nepříliš probádaném terénu. Nicméně můžeme předeslat: Když NZ hovoří o „Janu Křtiteli“, připomíná tím jeho příslušnost k sektě křtěnců (jako např. „Simon Zelótes“ spojuje tohoto apoštola s hnutím zelótů). O předkřesťanských křtěneckých sektách víme (kromě esejců) velmi málo; s jistotou jen to, že provozovali

asketickou praxi a rituální očistu. O něco lépe jsme zpraveni o esejcích, kteří z větší části žili v okolí Mrtvého moře ve skutečných klášteřích. Pokud k nim Jan — působící právě v těchto končinách — náležel, oddělil se od nich zavedením zcela nové praxe: ze → křtu učinil jedinečný akt s mravním a eschatologickým dosahem. Evangelijní tradice předkládá Jana jako váhajícího ve vztahu k Ježíši; výjimkou je výpověď 4. evangelia (J 1,29,34; sr. zvl. L 7,18—35). Janovi učedníci se cítili v opozici vůči učedníkům Ježíšovým (Mk 2,18; Mt 9,14; L 5,33), zvláště pro Ježíšovo odmítnutí asketismu. Hnutí, které se dovoľávalo Jana Křtitele, působilo na křesťanství nezávisle: viz zmínky o Egyptanu Apollovi ve Sk 18,25 a o Janových učednících v Malé Asii (Sk 19,1—7). Dodnes existují v Iráku potomci těchto křtěnců (mandejci), kteří uctívají Jana jako spásitele a jsou nesmlouvavě nepřátelští vůči křesťanství i vůči židovství. Pozoruhodné je, že sami sebe nazývají „nazirejci“, „nazarejští“, což je termín, který někdy označuje Ježíše a jeho učedníky (sr. řecký text Mt 2,23; 26,71; J 18,5,7; 19,19; Sk 2,22; 3,6; 4,10; 6,14; 22,8; 24,5; 26,9 a v podání některých rukopisů i Mk 10,47; L 18,37; 24,19; Sk 9,5); sotva jej lze odvodit od města Nazaret (navzdory Mt 2,23). Tato shoda by se dala vysvětlit tehdy, kdyby termín „nazirejští“ označoval původně křtěneckou sektu, jejímž byl Ježíš jako Janův učedník (jak napovídá J 1) členem, dokud nezačal působit samostatně.

Esejci nejsou nikde v NZ zmíněni. Jejich etické učení se však v mnohém ohledu blíží učení křesťanskému, zvláště svým důrazem na lásku. Esejská teologie se zabývala hlavně učením o andělech a eschatologií. V politické oblasti esejci zprvu odpírali vojenskou službu, později většinou přešli do tábora „zelótů“ a dokonce „sikariů“ (teroristů). Obětí kultu se nezúčastňovali.

d) *Chudí země (chudí v Izraeli)*. Jedná se ne snad přímo o ohraničenou sektu, spíše o společenství zbožných lidí, kteří — podobně jako v moderní době pietisté — usilovali o pokojný život a ze srdce vycházející náboženství. Ozvěnu jejich zbožnosti nacházíme v mnoha žalmech, kde se sami označují jako „chudí“, kteří jsou pronásledováni „mocnými“, ale neztrácejí důvěru v Boha (sr. zvl. Ž 10; 22; 69; 73; 94; 146). Je o nich zmínka i v pseudoepi-grafech („Testament dvanácti“, „Testa-

ment Izacharův“) pocházejících z Galileje, kde v té době měli farizeové menší vliv než v Judsku. Víme, jak si Ježíš vážil upřímného postoje „chudých v duchu“, kteří se snažili být „tvůrci pokoje“, „milosrdní“, „čistého srdce“ (sr. Mt 5,3—10 a 11,5; radostná zvěst je zde určena „chudým“). Není vyloučeno, že pisatelé Henochových knih měli styky s těmito „chudými“ tak jako esejci.

4. *Samaritáni*. Chceme-li přesně postihnout, kdo to byli Samaritáni, musíme odhlédnout od pomluv ze strany Židů, kteří je nenáviděli. Jedná se většinou o Izraelce pocházející z kmenů severního království, jmenovitě z kmene Manasesova a Efraimova. Pohané, které do Samaří přivedli Asyřané ke konci 8. stol. př. n. l., splynuli s původním obyvatelstvem a podle dostupných zpráv se u Samaritánů v Ježíšově době nevyskytoval žádný náznak polyteismu nebo synkretismu. Od Židů je odlišovalo to, že jakkoliv byli politicky zcela závislí na Judsku (v době Makabejců), zachovali si na hoře Garizim u města Sichem vlastní oltář (sr. J 4). Samařský chrám byl zbořen Janem Hyrkánem r. 127 př. n. l. a obnoven již nebyl. Samařští kněží se považovali za potomky Lévího. Narozdíl od Židů uznávali jako kanonický spis pouze samotný Pentateuch. Odmítali tedy druhou část židovské bible, „proroky“, a ještě silněji „spisy“. Pentateuch měli přeložený do svého dialektu a zachycený písmem, které se lišilo od hebrejského. Vcelku byli konzervativnější než Židé. Mesiánské naděje však byly i u nich živé a je možné, že víra v Mesiáše z pokolení Efraim, jak ji zachycuje talmud, byla samařského původu.

O politickém postoji Samaritánů za židovské války proti Římanům (66—70) podávají dokumenty nesourodé zprávy. Zřejmě se část Samaritánů spojila s Židy, část s Římany. Jejich kult byl definitivně zrušen za Hadriána. Samaritáni však nadále dodržovali všechna možžíšovská ustanovení včetně svátku velikonoce.

Zdá se, že je Ježíš nepovažoval za pravé Židy, neboť podle Mt 10,5 zapovídá učedníkům evangelizovat Samaří (zákaz je zcela nepochybně zrušen příkazem Mt 28,18). Tím významnější je, že na protest proti nesnášenlivosti Židů a k jejich zahanbení dal Ježíš v známém podobenství L 10,30—37 za příklad Samaritána. Také je příznačné, že na rozdíl od většiny Galilejců,

kteří raději volili delší cestu přes Perea, Ježíš se nebál projít Samařím (sr. L 9,52; 17,11nn a zvláště J 4, rozhovor se Samaritánkou). Po svatodušní události kázal evangelista Filip v Samaří s velkým úspěchem (Sk 8,5—8). Známe také význačnou úlohu Samaritánů v dějinách křesťanské gnose; NZ jmenovitě uvádí kouzelníka Šimona (Sk 8,9n). Počet Samaritánů se po r. 70 značně ztenčil a dnes je jich asi kolem jednoho tisíce; jejich sídlem je Nábulus.

J. HÉRING /přel. M. Rejchrt

ŽIVOT

Starý zákon

Když SZ mluví o lidském životě, zůstává na materiální a konkrétní půdě existence, nehledá abstraktní odpovědi na teoretické problémy lidského osudu nebo filozofie lidského života. Studium užitých slov umožňuje, abychom dosti dobře porozuměli smyslu tohoto pojmu, lišícího se poněkud od dnes běžně užívaného pojmu život.

1. V první řadě obsahuje pojem život myšlenku hluboké *jednoty* živé bytosti. Neexistuje naše rozlišování života fyzického, intelektuálního nebo duchovního. Člověk je celek, dokonalá jednota. Jeho tělo a duch, jeho dech a duše jsou do té míry sjednoceny, že jedna část může bez obtíží označovat celek. Tak je tomu u jednoho z nejčastěji užívaných slov k označení života, u hebrejského slova *nefeš*, jehož původní smysl pochází ze slovesa dýchat a znamená *dech života*, jenž se ve všech živých bytostech projevuje dýcháním. Bůh dal člověku život tím způsobem, že mu do nozder vdechl dech života (Gn 2,7). Toto slovo odpovídá francouzskému výrazu pro duši (*âme*), pocházejícímu z latinského *anima*, v jeho původním smyslu, nikoliv v duchovním, nebo mystickým významu, který mu připisujeme. Např. tato duše, tento život člověka sídlí v → krvi (Lv 17,11; Dt 12,23) a v mnoha textech SZ, kde naše překlady mají výraz duše, by se spíše mělo překládat *život* (mít prázdnou nebo vyschlou duši znamená mít hlad nebo žízeň, Nu 11,6; Iz 29,8). Stejně slovo může také označovat → člověka v jeho úplnosti a v mnoha případech by se dalo překládat osobním zájmenem *já* (Ž 3,3 „Mnozí mluví o duši mé“ znamená „Mnozí říkají o mně“; Ž 103,1: „Dobrořeč duše má Hospodinu“). Totéž by se dalo říci i o jiných výrazech

(např. tělo), které představují úplnost a jednotu člověka. Život tvoří nedělitelný celek. Každá část těla (maso, srdce, krev atd.) má plnou funkci, současně fyzickou i psychickou.

2. V myšlence života jsou dále obsaženy pojmy *pohyb* a *činnost*. Sloveso *žít* (*ch-j-h*) má v semitských jazycích patrně význam svalového napětí v protikladu ke → smrti, jejíž slovní kořen znamená pokládat se, uvolňovat se. Život je tedy napětí celé bytosti oživené silou, která se projevuje pohybem. Je to přítomnost aktivní síly, která pohání člověka a nutí ho, aby se pohyboval, nikoliv pouhá pasivní skutečnost existence. Potvrzuje to použití adjektiva *živý* k označení věcí, které nejsou obdařeny životem, ale oživeny pohybem: mluví se o živé rostlině v protikladu k rostlině uschlé (Ž 58,10), a ještě lépe, o *živé* vodě v protikladu k vodě stojaté, jež se nepohybuje (Gn 26,19; Lv 14,5). V tomto smyslu substantivum *chajjâ* označuje také živé zvíře, obzvláště zvíře divoké, v protikladu k zvířeti domácímu, stádnému dobytku, žijícímu pokojněji než zvířata polní a lesní (Gn 7,14, 8,1; Lv 11,2). Mrtví už nemají tuto aktivní sílu života, stávají se slabými bytostmi, stíny bez síly, obyvateli říše mrtvých, kde život pokračuje ve stavu extrémního zpomalení (Ž 88,11; Iz 14,9—10, 26,14).

3. K pojmu život se váže ještě důležitější myšlenka — myšlenka *plnosti* a *intenzity* života. Slova, které odpovídá našemu substantivu život, se v SZ skoro vždycky užívá v množném čísle: *chajjim* nebo *chajjin*. Tento plurál neoznačuje mnohost života, ale jeho mimořádnou intenzitu, dokonalost a plnost. Jasně to lze ukázat na použití slovesa *žít* v textech. Žít neznámá pouze existovat v běžném slova smyslu, ale i život znovu nalézt, *ožít* nebo *přežít*, když slabost, nemoc a smrt útočily na živého tvora. Umírající hladý ožije, když dostane potravu (Gn 13,8; 2Kř 7,4), člověk ohrožený smrtí ožije, když je osvobozen (Gn 20,7), člověk nemocný ožije, když nabude nového zdraví (Joz 5,8; Nu 21,8—9; 2Kř 1; 2; Iz 38,9). Sloveso *žít* tedy znamená: *obnovit úplné životní síly*, a tak se *vrátit do života* po smrti, uzdravit se. Člověk nemůže mluvit o životě, je-li nemocen, slabý, trpící a nešťasten.

Taková intenzita života dokonce přesa-

huje osobu, rozšiřuje se i mimo její tělo a vztahuje se ke všemu, co se osoby týká, co jí patří. Žít tedy neznámá jen těšit se dobrému zdraví, ale i *mít dostatek, prosperovat*. Pro lidi SZ život v chudobě a strastech není doopravdy život. Je-li komu vskutku dán život, je mu dán i nadbytek materiálních statků a úspěch v podnikání. Platí to už i o dobytku, kterému se dostává hojně potravy (říkalo se: živit svůj dobytek, totiž poskytnout mu hojně výživy, 2S 12,3; Iz 7,21—22), platí to i o národu nebo o městě v troskách, které je znovu vybudováno a prosperuje (Neh 4,2), zvláště to však platí o člověku, u něhož život a prosperita jsou identické (Dt 8,1). Tak docházíme k myšlence, že život je synonymem *štěstí* a → *pokoje*. (Pokoj nezáleží pouze v tom, že není válka, nýbrž je to dokonalá blaženost, zdraví, štěstí. Takový je také smysl pozdravné fráze: Pokoj s tebou! Sd 19,20; 1Pa 12,18). Mít život znamená tedy mít největší možný majetek (Jb 2,4) a člověk si především přeje, aby měl *dlouhý život*, protože to znamená plnost štěstí (1Kř 3,11; Př 3,16; Ž 34,13, 91,16). Pozdravná formule: *Ať žije král!* (1S 10,24; 2S 16,16) vyjadřuje nejen přání, aby život krále trval co nejdéle, ale i přání, aby probíhal v míru, prosperitě a štěstí, tedy i přání života v plnosti. Stejně tak neštěstí, protivenství, nemoc jsou znamením smrti nebo oslabení síly života, jež vede k smrti.

4. Takto docházíme k hlavní starozákonní myšlence o životě. Nelze uvažovat o plnosti života, totožné se štěstím člověka, a nepočítat s Bohem. Pravý a úplný život je dán postojem člověka vůči božímu zákonu. Každý, kdo poslouchá boží příkázání, vydává se na cestu života. Naopak ten, kdo se zpronevěruje Hospodinovu zákonu, jde cestou smrti. Život a smrt se nazývají *poslušnost a neposlušnost boží vůli* (nebo boží moudrosti v knihách moudrosti Příslóví a Kazatel). Také se život a smrt nazývají *dobro a zlo*, nikoliv ve smyslu abstraktního morálního pojmu, ale v přesném smyslu toho, co je dobré nebo zlé před božím očima. Prosperita a štěstí v životě jsou proto boží požehnání. Člověk není živ jen chlebem, ale vším, co pochází z božích úst (Dt 8,3). Je postaven před volbu: „Hle, předložil jsem tobě dnes život a dobré, smrt i zlé... příkazují tobě dnes, abys miloval Hospodina Boha svého... ostříhaje příkázání jeho...“, abys živ

jsa, rozmnožen byl, a požehnal tobě Hospodin... nebo on jest život tvůj a dlouhost dnů tvých“ (Dt 30,15—20, 32,47, 28,1—14; Ž 36,9—10; Př 3,1—10 atd.). Život je boží dar, milost, kterou Bůh v plnosti poskytuje těm, kdo ho milují a poslouchají.

To je možné jen proto, že Hospodin je *Bůh života*, je *živý Bůh* podle výrazu v SZ častého (Nu 14,28; 2Kr 2,2; Jr 10,10; Ez 20,31, 33,11). Těchto slov se běžně užívalo při slavnostních promluvách nebo přísahách, dokonce se jich někdy i zneužívalo, jak o tom svědčí proroci (Jr 4,2, 5,2). Co tento výraz znamená? Říci, že Bůh je živý, znamená, že v míře ještě vyšší než člověk vlastní život v jeho jedinečnosti, aktivitě a plnosti. Život Boha není jen to, co jej odlišuje od mrtvých idolů (Ž 115), ale je také zdrojem jeho jednání. Bůh je život i dárce života, není pasivní bytost ve vzdáleném nebi, tvoří svět a člověka, mluví, vede, zasahuje v dějinách, trestá, vysvobozuje (Dt 32,19; Iz 57,14—18, 40,12—26; Neh 9,6). Všechny obrazné výrazy, které se vztahují k životu, jsou srozumitelné pouze ve vztahu k Bohu: *strom života* (Gn 2,9, 3,22; Př 3,18), *cesta života* (Ž 16,11), *pramen života* (Ž 36,10), *kníha života* (Ž 69,29), *země života* (Jb 28,13), *světlo života* (Ž 56,14). Tento život darovaný Bohem samozřejmě může být pouze život v prosperitě, štěstí a pokoji, také život dlouhého trvání (Ž 103,3—5).

5. Jelikož ve starém Izraeli smrt byla sestoupením do údolí stínů daleko od Boha, největším požehláním bylo prodloužení dnů člověka na zemi, ještě před odchodem za praotci či za svým lidem do hrobu (Ž 89,47—49; Gn 49,33). Zdá se, že několik textů SZ naznačuje použitím neurčitých a tajemných výrazů, že věrní mohou dosáhnout života u Boha až navěky (Ž 16,10—11, 73,22—28; Jb 19,25—26). Takové texty jsou však v knihách SZ výjimkou. Většinou se naopak setkáváme s vírou, že člověku se dostává odměny od Boha už během života a že právě dlouhý život je odměna spravedlivých. Násilná a předčasná smrt spravedlivého člověka však jako by uváděla v pochybnost boží spravedlnost, a byla proto bolestným problémem věřícím lidem. O tom vypovídá palčivě svědčící kniha Jobova. Odpověď na takovou otázku se tehdy jen nejasně rýsovala. Bude třeba těžkých zkušeností perzekuce a brutální smrti nejvěrnějších v době útlaku pohanskými říši (řeckou

a římskou), aby se objevilo světlo naděje: vzkříšení z mrtvých na konci dnů a boží soud, který jedny zatratí a druhým daruje blaženost *věčného života* v božím království. Věčný život nebude záležet v nesmrtnosti duchovního bytí, neboť smrtí prochází člověk celý. Bude to nový život od vzkříšení v posledním dni až na věčnost. Hovoří o tom výslovně jen dva texty: Iz 26,19 a Da 12,2.

F. MICHAELI /přel. V. Syrovátka

Nový zákon

1. V překladech Nového zákona odpovídá slovo *život* jednomu ze tří řeckých výrazů; *zoé*, *psyché* a *bios*. První je nejběžnější. Druhý, ne tak častý, znamená vlastně → duši; jako hebrejské *nefeš* označuje dech života, životní princip a dále být na živu, zvláště být člověk (Mt 2,20; 6,25; 10,39; Mk 3,4; L 12,20; J 10,11; Sk 2,41). Třetí, poměrně řídký výraz, se vztahuje zvláště na život v jeho projevech, jako jsou okolnosti, za nichž probíhá (L 8,14; 1Tm 2,2), nebo prostředky nezbytné k jeho zachování (Mk 12,44).

2. Starý zákon uzavírá život všeobecně do hranic tohoto světa. V Novém zákoně tomu tak není. Ježíšovo → vzkříšení na jedné straně a dar → Ducha svatého na straně druhé tento pojem hluboce proměnily a prolomily dotud uzavřený rámeček.

To však pisatelům Nového zákona nebrání, aby mluvili o životě tak, jak jej znala obecná zkušenost. K myšlence života se připojuje myšlenka pohybu (Sk 17,28). Živé je to, co je obdařeno silou a účinností (Ř 12,1; Ž 4,12; 1Pt 1,3). Život je pomíjejí (Jk 4,14), odkázaný na tok ohraničeného času (Ř 7,1—3; Žd 9,17), jehož mezí je → smrt (Fp 1,20). Člověk žije opravdu, pouze těší-li se dobrému zdraví (Mk 5,23). Život je největší z hodnot (Mk 8,36—37). Člověk může s tímto bohatstvím svobodně nakládat a žít podle své libosti (L 15,13; Ko 3,7; 2Tm 3,12).

Jako v SZ nepokládají se život a smrt za neoddělitelné a přirozené spolu svázané. Nemluví se o nich z hlediska vědeckého, nýbrž z hlediska vztahů člověka k Bohu ve světle víry. A tak NZ, ačkoli nezapomíná, že k životu je třeba i pokrmu, prohlašuje, že život závisí podstatně na Bohu (Mt 4,4; L 12,15; srv. 6,27), který jej dává (Sk 17,25—28). Je to vpravdě živý (Mt 16,16; Sk 14,15) a nesmrtelný Bůh (1Tm 6,16; Sk 4,9—10), který působí zro-

zení všech věcí (1Tm 6,13). Život, který dal (L 12,20), je možno stejně přijmout jako zničit (Mt 10,28). Z toho plyne, že člověk je za užití svého života odpovědný před Bohem, soudcem živých i mrtvých (Ř 14,7—12; 1Pt 4,5). Nicméně NZ méně zdůrazňuje bezprostřední následky poslušnosti a neposlušnosti boží vůle než následky, jež se projeví na posledním → soudu.

To odpovídá obecnému vývoji náboženského myšlení Izraele: tou měrou, jakou (v důsledku neštěstí, jež ho postihla) vidí unikat požehnaní, jichž se nadála jeho víra, usiluje přenést zjevení boží spravedlnosti a zvláště spásy zaslíbené božím lidu do budoucnosti. „Den Páně“ se stal styčným bodem zájmu zbožných, poněvadž v něm bude konečně poznán život ve své plnosti. Tak se vytváří pojem života osvobozeného ode všeho, co zatemňuje nynější bytí: život, v němž se již nevyskytují ani → nemoc ani → utrpení ani → smrt ani to, co je její nejhlubší příčinou: → hřích. Život, v němž se člověk bude podílet na slavném životě božím, poněvadž jej od něho již nic nebude oddělovat. Jako boží → království, s nímž bývá zaměňován, lze život charakterizovat slovy: → spravedlnost, → pokoj a → radost v Duchu svatém (Ř 14,17) a také sláva (Ř 2,7; 2K 3,11; 2Tm 2,10; 1Pt 5,1,4; srv. Ř 3,23). Pouze tento celostný život zasluhuje být takto označován a od přesnějšího vymezení se často upouští. Bývá však také nazýván život věčný. Sluší poznamenat, že toto přídavné jméno nenaznačuje ani tak nekonečné trvání života jako jeho vztah k → času spásy, v němž má být zjeven. Proto se také nazývá *budoucí život* (1Tm 1,4). Ve srovnání s ním je nynější pozemský život, ovládaný hříchem a smrtí, v podstatě smrt (Mt 8,22; Ko 2,13; 1Tm 5,6; Zj 3,1).

3. Je samozřejmé, že o tomto životě, právě tak jako o životě přirozeném, rozhoduje pouze Bůh (Sk 13,48) a, že jej lidé mohou jen → zdědit (Mk 10,17; Mt 19,29; L 10,25; Tt 3,7; 1Pt 3,7), přijmout (Mk 10,30 = L 18,30). Přesto však postoj, který nyní zaujímáme k Bohu a k jeho zjevení v Kristu, nás může učinit hodnými tohoto života (Mt 25,46; Mk 10,17,29n; L 10,28; J 5,29; 12,25; Ř 2,7; 6,22—23; srv. Mt 7,13—14). Dar tohoto života je boží zásah, boží čin podobný stvoření: vzkříšení, jež se netýká pouze duše, nýbrž celé lidské bytosti. Biblické myšlení, narozdíl od řeč-

kého a východního světa, nechápe totiž lidskou existenci odtrženě od tělesnosti.

To vše by však byla pouhá náboženská **spekulace**, kdyby nebylo události, jež je úhelným kamenem evangelia (Sk 4,11; 1Pt 2,4; srv. Ř 10,9; 1K 15,3n): vzkříšení Ježíše Krista z mrtvých, jímž byl zjeven neporušitelný život (2Tm 1,10) a založena naděje věřících tak, že je nadějí životu (1Pt 1,3). První křesťané pozdravovali v této události první čin spásy, poněvadž vzkříšení Kristovo je počátek díla, jež nakonec zahrne všechny lidi: „skrze Krista všickni obživeni budou, ale jeden každý ve svém pořádku“ (1K 15,22—23). A tak může být Kristus nazván „Pán života“ (Sk 3,15), to jest ten, který kráčí v čele lidí, aby je dovedl k životu, „prvorozený z mrtvých“ (Ko 1,18; srv. Sk 13,33), určený k tomu, aby jej následovali mnozí bratři (Ř 8,29).

4. Z díla spásy máme užitek → vírou: tím, že věříme v boží spasitelský čin v Ježíši Kristu. Apoštol Pavel se dovolává (Ř 1,17; Ga 3,11) slova Abakukova (2,4): „Spravedlivý bude žít vírou.“ Kdo věří, bude mít život (1Tm 1,16; J 3,15—16).

Kdy? Zde je čtenář NZ postaven před choullostivý problém. Vskutku, život se jeví nejen jako naděje, nýbrž v mnoha oddílech také jako přítomná skutečnost. Jak to, že věřící, kteří žijí ještě v těle (→ tělo — maso, Fp 1,22), to jest v podmínkách existence společné všem lidem zde na světě, kteří přece ještě očekávají své vzkříšení či proměnu (1K 15,50—57; 1Te 4,13—18), se mohou prohlašovat již za „vzkříšené s Kristem“ (Ko 3,1) či volat: „My víme, že jsme přeneseni ze smrti do života“ (1J 3,14)? To je otázka, které musíme věnovat ještě pozornost.

Je nasnadě, že v bytí toho, jenž ví o své budoucí účasti na životě Vzkříšeného, dochází k hluboké obnově. Vidí věci jinak a jinak také žije. Ujímá se již věčného života, k němuž byl povolán (1Tm 6,12), v jisté míře se jej účastní. Myšlenka, že věřící od nynějška znají věčný život, je také zahrnuta ve většině pojmů vyjadřujících jejich nynější existenci.

Boží slovo, to jest evangelium Kristovy smrti a vzkříšení, je živé Slovo (Žd 4,12; 1Pt 1,23), Slovo života (Sk 7,8; srv. J 6,63—68), neporušitelné sémě, které způsobilo znovuzrození (= nové zrození) věřících (1Pt 1,23; srv. 1,3). Z toho plyne, že služba Slova šíří „vůni života k životu“ (2K 2,16).

Duch oživuje (2K 3,6). Je to Duch života, pod jehož vedením je člověk osvobozen od zákona hříchu a smrti (Ř 8,1; srv. 8,13); mezi charizmaty, v nichž se projevuje, se vyskytuje uzdravování (1K 12,9). Tento Duch ostatně není nic jiného a nikdo jiný než sám Pán (2K 3,17; srv. Ga 2,20), kterého 1K 15,45 nazývá → „Duchem oživujícím“. Aktivní přítomnost Ducha v srdcích vytváří však jen prvotiny (Ř 8,23), → závdavek (2K 1,22; 5,5) plnosti života, k němuž jsou věřící určeni. Ti, kdo žijí Duchem, zavazují se také Duchem chodit (Ga 5,25), rozlévat Duchu, aby v čas příhodný Duchu sklízeli život věčný (Ga 6,8—9).

Vztahy, které jsme zaznamenali mezi Duchem a životem, opět vyvstávají, když apoštol mluví v Ř 6 o společenství s Kristem skrze → křest (jež Titus 3,5 nazývá křtem znovuzrození). Přijetím této svátosti věřící vyznávají, že Kristus za ně zemřel a že oni jsou mrtví v něm, aby tak jako Kristus vstal z mrtvých, i oni žili novým životem (doslovně: v novotě života, Ř 6,4). Apoštol neříká, že jsou vzkříšení, nýbrž jen že jsou mrtví, aby žili Bohu jako Kristus, s nímž srostli. Takto budou mít nakonec podíl na božím daru, totiž život věčný (Ř 6,23). Listy Efezským a Kolossenským jdou dál a vypovídají, že vzkříšení věřících je hotový fakt (Ef 2,5—6; Ko 2,12—13; 3,1), avšak nezapomenou poznamenat, že toto vzkříšení zůstává dosud skryto s Kristem v Bohu (Ko 3,3) a že nepřevýšené bohatství boží milosti se zjeví až ve věku budoucím (Ef 2,7). Ještě poznamenejme, že tyto výpovědi nenabádají věřící k tomu, aby odpočívali na tom, čím se stali ve víře, ale aby žili způsobem hodným této milosti (Ef 4,1); imperativ následuje hned po indikativu (Ko 3,2,5n). Proto také apoštol a jeho druzí, snažejíce poslušně utrpění spojená s jejich službou, nesou stále na svém těle Ježíšovu smrt, aby se na něm zjevil také Ježíšův život. Neobávají se tohoto umrtvení, protože vědí, že ten, který vzkřísil Pána Ježíše, vzkřísí s ním i je, a protože zjišťují, že zatímco se jejich zevnitřní člověk ruší, ten vnitřní se obnovuje den ode dne (2K 4,10—13; srv. 6,4—10). Smrt se stala apoštolovi lhotejnou, neboť žít je pro něho Kristus (Fp 1,21): životem nebo smrtí bude moci oslavit Krista a nic jej nebude moci odloučit od něho (1Te 5,10) a od lásky boží v něm zjevené (Ř 8,28—39). Smrt by mu byla dokonce ziskem (Fp 1,21): přiblí-

žila by ho ke Kristu (2K 5,6—8). Avšak nade vše dává přednost tomu, aby to, co je na něm smrtelné, bylo pohlceno životem, bez něhož by musel umřít (2K 5,4). Zřejmě myslí na konečné naplnění.

5. Úmyslně jsme nechali stranou janovské spisy, abychom je mohli zkoumat zvlášť, neboť svědčí ještě radikálnějším způsobem, že v Kristu dosahujeme věčného života již od nynějška.

Nejprve zjistíme, že pojem život tu zaujímá první místo: první Janův list končí prohlášením, že Bůh Ježíše Krista je pravý Bůh a věčný život (5,20), a první závěr evangelia říká, že toto dílo bylo napsáno, aby jeho čtenáři uvěřili, že Ježíš je Kristus, boží Syn, a ti, kdo věří v něho, mají život v jeho jménu (20,31). Otec, který má život v sobě, dal také svému Synu, aby měl život v sobě (J 5,26). Syn obživuje, koho chce (J 5,21). Je chléb života (J 6,35,48). Dává pít vodu živou (J 4,10). Protože vede k Otcí a zjevuje ho, je život (J 14,6). Přístup k životu, který je v něm, se děje vírou (J 3,15—16; 6,40,47; 20,31; 1J 3,14). *Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, byť pak i umřel, živ bude. A každý, kdož jest živ, a věří ve mne, neumře na věky* (J 11,25—26). Víra se zmocňuje života, když poslouchá Ježíšova slova (J 5,24; srv. 6,63,68) a když se podrobuje prikázání lásky (J 12,50; srv. 1J 2,17; J 13,34; 15,12; 1J 2,7—10). Znamením, že jsme přešli ze smrti do života, je právě milování bratří (1J 3,14). Tento přechod je připodobněn k narození, jehož původ je v Bohu (J 1,13; 1J 2,29; 3,9; 4,7; 5,1,4,14). O toto narození jde, když je řeč o narození shůry nebo o narození z vody a z Ducha (J 3,3—8). Tyto dva poslední výrazy uvádějí toto narození pouze do vztahu ke křtu a k daru Ducha svatého.

V janovských spisech není věčný život především budoucí dobro. Kdo věří a poslouchá Ježíšovo slovo a miluje, protože je milován, má již život věčný. Už nepříjde na soud; přešel ze smrti do života (J 5,24; srv. 3,36). Tento život má zřejmě trvat až do budoucího života, jehož příchod není zpochybněn (J 4,14; 6,27; 12,25); ačkoliv se potom mají stát nějaké změny, nic důležitého nebude přidáno k tomu, co věřící již mají ve víře a poslušnosti Krista. To, co již nyní jsou, bude pouze zjeveno (1J 3,1—2). Očekávání je tedy uvolněné, protože je již naplněno: věřící může tedy již nyní poznat dokonalou radost (J 15,11;

DOSLOV K ČESKÉMU VYDÁNÍ

Původním názvem *Vocabulaire biblique* chtěl zřejmě pořadatel Jean-Jacques von Allmen naznačit, že toto dílo nabízí stručný biblický slovník, tj. základní zásobu biblicko-teologické terminologie; Francouzi totiž dost důsledně rozlišují mezi významy ‚vocabulaire‘ = ‚stručný slovník‘, ‚slovníček‘ a ‚dictionnaire‘ = ‚slovník‘. O záměru a metodě, jichž bylo použito pro zpracování přibližně dvou set ‚klíčových slov bible‘, informuje podrobně jeho předmluva. Sám v ní dílo charakterizuje jako „lidovou příručku biblické teologie, jejíž hlavní pojmy jsou řazeny abecedně“.

Připomeňme, že slovník vznikl v reformovaném prostředí Francie a Švýcarska v letech 1945 až 1953. Toto první desetiletí po druhé světové válce bylo zde silně poznamenáno Barthovou ‚teologií božího Slova‘ i biblickým realismem Oscara Cullmanna, jeho výzkumy historické podoby prvotních křesťanských sborů a jeho pojetím ‚spásy jakožto dějin‘. Autory byli učitelé fakult, kazatelé, laici; mezi třemi ženami nezapomenutelná Suzanne de Dietrichová, o níž bylo právem řečeno, že svou prací vrátila bibli křesťanskému studentstvu a jeho prostřednictvím ekumenickému hnutí. Narážku na její proslulou publikaci ‚Le renouveau biblique‘ z r. 1945 čteme v prvním odstavci von Allmenovy předmluvy, kde zdůrazňuje, že to, co v současnosti církve prožívají, ‚je biblická obnova, jejíž všechny důsledky nelze ještě změřit“.

Už z data vzniku Slovníku lze tak usoudit na jeho zvláštní cenu a význam, i když se tím zároveň naznačují jeho meze. Vznikal v době, kdy první ohlasy prudké německé demytologizační debaty teprve začaly pronikat do evropské a světové teologie. Druhý svazek Bultmannovy řady ‚Věřit a rozumět‘ vyšel až v r. 1952; jeho ‚Teologie Nového zákona‘ v r. 1953; Barthovo odmítnutí demytologizace ‚Rudolf Bultmann — pokus porozumět mu‘ r. 1952. O Bonhoefferově požadavku ‚nenáboženské interpretace‘ biblických pojmů se v teologické veřejnosti nevědělo; jeho ‚Etika‘ vyšla sice 1949 a ‚Odpor a odevzdání‘ 1951, avšak jeho ‚Sebrané spisy‘ začaly vycházet až od r. 1958 a teprve v nich jsme se setkali s těmi pověstnými větami, jež v teologii šedesátých a sedmdesátých let navodily cosi jako revoluci nebo spíše převrat; dlužno dodat, ne vždy a všude věcně koncipovaný, který vedle svých prokazatelně kladných důsledků vyvolal také mohutnou vlnu teologického žurnalismu, jímž trpíme dodnes.

K jistým znepokojujícím otázkám můžeme proto ve von Allmenově Slovníku hledat odpovědi jen nepřimo. Nabízí nám biblickou teologii na odborné úrovni historické a literární kritiky let čtyřicátých a padesátých. Je to však teologie ukázněná reformovaným respektem k Písmu, a narozdíl od podobných německých publikací dobře srozumitelná i lidem na okraji nebo vně církve — v duchu karteziánského *clare et distincte* (jasně a vytříbeně). Nebyla to tehdy demytologizace, existenciální hermeneutika ani strukturální lingvistika, po nichž by byli autoři hesel bývali mohli pošilhat. Jejich základní přístup k exegezi a interpretaci (jejich ‚hermeneutický klíč‘!) bylo respektování biblického textu. V této věci si byli naprosto jisti. Nepochybovali o tom, že samo Písmo je s to podat odpovědi na všechny otázky svého výkladu, dokážeme-li jen překonat kulturní distanci mezi jeho textem a přítomným křesťanským sborem. A k tomu poskytli čtenáři množství nesmírně cenných informací. Předpokládali však, že víra má svou vlastní řeč a předpokládali také i velmi reálný prostor církve, který touto řečí mluví a obsah biblické zvěsti dále odevzdává. (Byla to právě zmíněná laická teoložka de Dietrichová, která barthovskými definovala Písmo jako ‚svědectví církve určené církvi‘.)

Jestliže jsme se před dvanácti lety v Kalichu rozhodli vydat český překlad tohoto slovníku, bylo to proto, že jsme v něm viděli produkt biblického obnovného úsilí, které se v čtyřicátých a padesátých letech s významným přispěním z domácích zdrojů (Slavomil Daněk, J. B. Souček) prosadilo i u nás. Kromě množství nejrůznějších příruček a monografických prací dalo našim církvím Novotného Biblický slovník, Bičovu-Součkovu Bibliíou konkordanci, ekumenický překlad Písma s cennými komentáři k Starému zákonu. Přesto se však zdá, jako by dnes *písmáctví* a *biblické křesťanství* přehlušovala jiná volání a jiné požadavky. Některé skupiny se soustřeďují na vlastní niternost, na duchovní prožitky a náboženskou zkušenost, při čemž se nejednou inspirují velmi problematickými podněty, ne-li přímo praxí biblickému křesťanství nahony vzdálenou. Jiní uplatňují zvláštní zúžené pojetí liturgie (bohoslužby), již rozumí buď především anebo dokonce výlučně zbožná konání v kultovém prostoru. Setkáváme se s projevy letničního hnutí, která ignorují požadavek střízlivého následování v duchu evangelia. Pseudovědecký ‚scientismus‘ holduje ‚nadpřirozenu‘, v pošetilé snaze zdůvodňovat či dokazovat obsahy víry, a klerikalismus nejrůznějších podob odmítá církve jako společenství poutníků, povolanych k službě. A jestliže se neupřímnější ekumenickou a společenskou angažovaností snažíme tyto úchylinky ‚vyrovnat‘, pak se nejednou ukáže, že jen udýchané dobíháme programy a hnutí, která vytvořili jiní, a že sami nemáme, co bychom lidem nabídli. Znovu se tak potvrzuje, že nebiblické křesťanství je naprosto nezajímavý, pro život a mír na zemi nic podstatného nenabízející historický přezitek.

Biblická obnova je proto trvalý úkol: *Ptejme se na Písma!*

LUDEK BROŽ

Ediční poznámka

Český překlad Biblického slovníku J.-J. von Allmenna pracuje s kralickým zněním biblického textu. Cituje však také nový, ekumenický překlad bible a výjimečně i překlad Františka Žilky (pokud jejich verze přesněji vystihují francouzské ekvivalenty, z nichž výklady vycházejí). Jména osob, národů, zemí atp. jsou — až na několik výjimek motivovaných zpravidla významem — uváděna rovněž podle Bible kralické.

SEZNAM AUTORŮ A JEJICH PŘÍSPĚVKŮ

- J.-J. VON ALLMEN: Čísla, Jména vlastní NZ, Jména zeměpisná, Křest, Manželství, Oděv, Odpočnutí, Pastýř, Rodina, Smrt, Svátky NZ, Válka NZ
- S. AMSLER: Hledat, Kalich, Národy NZ, Trpět, Tvář, Zbožnost
- P. BONNARD: Ježíš, Láska, Nanebevstoupení, Písmo, Proměnění, Smlouva NZ, Spasení NZ, Spravedlivý, Svátý, Vyvolit, Vzdělat, Zmrtvýchvstání
- M. BOUTTIER: Anděl NZ, Blahoslavený, Kněžství NZ, Pečeť, Radost, Sestoupit, Smířit, Tajemství, Vidět
- M. CARREZ: Čistý NZ, Holubice, Jazyk, Oběti NZ, Poslat, Sláva NZ, Služebník — otrok, Závavek, Zázrak NZ
- O. CULLMANN: Vrchnosti
- J. HÉRING: Ďábel, Démoni, Hřích NZ, Chrám NZ, Nebe, Svět NZ, Židé
- ED. JACOB: Bůh SZ, Člověk SZ, Moudrost SZ, Zjevení SZ
- J.-L. LEUBA: Apoštol, Jeden, Jména vlastní SZ, Odplata, Skutky, Učení, Zákon NZ, Znát
- D. LYS: Bát se SZ, Čistý SZ, Pomazání
- R. MARTIN-ACHARD: Amen, Bohoslužba, Právo, Proctví SZ, Sláva SZ, Zázrak SZ
- CH. MASSON: Kříž, Izrael NZ
- PH.-H. MENOUD: Církev, Duch svatý, Lid NZ, Služba NZ, Ustanovení — tradice, Víra, Zůstatek
- F. MICHAELI: Izrael SZ, Obřízka, Slib SZ, Služebník, Spasení SZ, Vyvolit SZ, Zákon SZ, Život SZ
- H. MICHAUD: Hněv, Jméno NZ, Lid SZ, Sen, Válka SZ
- G. NAGEL: Modly SZ, Oběti SZ, Obrazy SZ, Svátky SZ, Svět SZ
- G. PIDOUX: Hřích SZ, Chrám SZ, Kněžství SZ, Služba SZ, Smlouva SZ, Soud SZ, Svoření
- CHR. SENFT: Evangelium, Kázat, Město, Modly NZ, Obrazy NZ, Požehnání, Pravda, Rouhání, „Svět“, Zlořečenství
- E. TROCMÉ: Čas
- S. FRUTIGEROVÁ-BICKELOVÁ: Národy NZ
- S. DE DIÉTRICHOVÁ: Bližní, Svědek
- H. MEHLOVÁ-KOEHNLEINOVÁ: Člověk NZ, Následovat, Odpuštění, Práce, Žena
- F. BAUDRAZ: Gehenna, Milost, Naplnit, Nový, Podobenství, Pokolení, Požádat, Stín, Světlo
- M. BERNOUILLI: Adopce, Učedník, Vzkládání rukou
- CH. BIBER: Jméno NZ, Pohoršení, Právce, Pronásledovat, Svoboda, Vyznat, Zástup, Zjevení NZ
- J. BURNIER: Cesta, Chodit, Proctví NZ, Soud NZ, Vykoupit, Život NZ
- ED. DISERENS: Bát se NZ, Obmýt, Povolat, Voda
- A. GOY: Slib NZ
- A. LELIÈVRE: Anděl NZ, Krev, Ostatek, Pokrm, Poslouchat, Přísaha, Truhla
- A. MAILLOT: Chléb, Lež, Modlitba, Vinice, Víno, Zlý, Zpěv
- J.-CL. MARGOT: Dědictví
- A. PÉRY: Chudý
- J.-PH. RAMSEYER: Doufat, Eucharistie, Pokání, Růst, Slovo, Žeň
- J.-D. ROBERT: Půst
- H. ROUX: Brána, Království, Nemoc, Pokoj, Příchod, Zvítězit
- P. VALLOTON: Pokušení

REJSTŘÍK

- ABRAHAM → *Jména vlastní*
 ADOPCE — OSVOJENÍ 9
 AMEN 9
 ANĎEL 10
 ANTIKRIST → *Ďábel*
 APOŠTOL 12
 ARMAGEDDON — HAR
 MAGEDON → *Jména*
zeměpisná
 BAAL → *Bůh SZ*
 BABYLÓN → *Jména země-*
pisná
 BÁT SE 14
 BDÍT → *Doufat*
 BĚDA → *Blahoslavený*
 BISKUP → *Služba NZ*
 BLAHOSLAVENSTVÍ
 → *Blahoslavený*
 BLAHOSLAVENÝ 18
 BLIŽNÍ 19
 BOHOSLUŽBA 20
 BRÁNA 22
 BRATR → *Rodina, Bližní*
 BŮH 23
 CESTA 31
 CÍRKEV 32
 ČAS 35
 ČÍSLA 37
 ČISTÝ 40
 ČLOVĚK 44
 ĎÁBEL 48
 DAVID → *Jména vlastní*
 DĚDICTVÍ 50
 DÉMONI 53
 DEN → *Soud, Čas*
 DĚTI → *Rodina, Manželství*
 DIAKON → *Služba NZ*
 DIV → *Zázrak*
 DOBRO 54
 DOKONALÝ → *Dobro*
 DOTAZOVAT SE → *Hledat*
 DOUFAT 57
 DUCH SVATÝ 58
 DUCHOVÉ → *Démoni*
 DŮM → *Stavět, Rodina*
 DUŠE → *Člověk*
 DVANÁCT → *Apoštol,*
Služba NZ, Čísła
 EGYPT → *Jména zeměpisná*
 ELIÁŠ → *Jména vlastní*
 EXORCISMUS → *Démoni,*
Nemoc, Zázrak
 EUCHARISTIE 61
 EVANGELIUM 64
 FARIZEOVÉ → *Židé*
 GEHENNA 66
 HAR MAGEDON → *Jména*
zeměpisná
 HLEDAT 67
 HNĚV 68
 HODINA → *Čas*
 HOLUBICE 69
 HORA → *Jména zeměpisná*
 HŘÍCH 69
 CHARIZMATA → *Služba*
NZ, Duch svatý
 CHLĚB 73
 CHODIT 74
 CHRÁM 75
 CHUDÝ 78
 CHVÁLA → *Zpěv, Modlitba*
 INSPIRACE → *Pismo, Duch*
svatý
 IŠTAR (ASTARTÉ) → *Bůh*
SZ
 IZRAEL 80
 JÁKOB → *Izrael, Jména*
vlastní
 JAN KŘTITEL → *Křest,*
Jména vlastní
 JAZYK 84
 JEDEN 85
 JEDNOTA → *Jeden*
 JERUZALÉM → *Jména*
zeměpisná
 JEŽÍŠ 87
 JMÉNO 96
 JMÉNA VLASTNÍ 98
 JMÉNA ZEMĚPISNÁ 107
 JORDÁN → *Křest, Jména*
zeměpisná
 KALICH 112
 KÁMEN ÚHELNÝ → *Sta-*
vět, Ježíš
 KÁMEN ÚRAZU → *Pohor-*
šení
 KANAÁN → *Jména vlastní*
 KÁZÁNÍ → *Učení, Evange-*
lium, Kázat, Ustanovení
 KÁZAT 113
 KNĚŽSTVÍ 115
 KRÁL → *Ježíš, Služba SZ*
 KRALOVÁNÍ → *Království*
 KRÁLOVSTVÍ 118
 KREV 121
 KRISTUS → *Ježíš, Pomazá-*
ní
 KŘEST 123
 KRÍŽ 126
 LÁSKA 129
 LEVÍTA → *Kněžství SZ*
 LEŽ 133
 LID 135
 MAJETEK — STATEK →
Peníze
 MANŽELSTVÍ 137
 MARIE → *Jména vlastní*
 MATKA → *Rodina*
 MĚSTO 141
 MILOST 143
 MISIE → *Poslat, Národy*
 MOC → *Vrchnosti*
 MODLITBA 145
 MODLY 149
 MOJŽÍŠ → *Jména vlastní*
 MOŘE → *Jména zeměpisná*
 MOUDROST 152
 MUČEDNÍK → *Svědék*
 NANEBEVSTOUPENÍ 155
 NAPLNIT 156
 NAPONOBOVAT → *Násle-*
dovat
 NÁRODY 157
 NÁSLEDOVAT 161
 NEBE 161
 NEDELE → *Svátky NZ*
 NEMOC 163
 NEPŘÁTELE → *Ďábel,*
Válka
 NEVĚRA → *Víra*
 NOVÝ 165
 OBĚTI 166
 OBLĚCI → *Oděv*
 OBMÝT 171
 OBNOVIT → *Nový*
 OBRÁCENÍ → *Pokání*
 OBRAZY 172
 OBRÍŽKA 175
 OČEKÁVAT → *Doufat*
 ODĚV 176
 ODPLATA 178
 ODPOČINUTÍ 179
 ODPUŠTĚNÍ 180
 OLEJ → *Pomazání*
 OSPRAVEDLNIT → *Spra-*
vedlivý
 OSTATEK 181

- OSVOBODIT → *Svoboda, Hřích, Spasení*
 OSVOJENÍ → *Adopce*
 OTEC → *Bůh, Rodina*
- PÁD → *Hřích*
 PÁN → *Vrchnosti, Služba SZ*
 PANNA → *Marie, Manželství*
 PANOVÁNÍ → *Vrchnosti*
 PASTÝŘ 183
 PAVEL → *Jména vlastní*
 PEČEŤ 185
 PENÍZE 187
 PETR → *Jména vlastní*
 PÍSEŇ → *Zpěv*
 PÍSMO 190
 POČÁTEK → *Čas*
 PODOBENSTVÍ 192
 PODSVĚTÍ → *Svět, Smrt*
 POHANÉ → *Národy*
 POHORŠENÍ 193
 POKÁNÍ 194
 POKOJ 195
 POKOLENÍ (NÁROD, PRONÁROD) 197
 POKRM 197
 POKRYTECTVÍ → *Lež*
 POKUŠENÍ 199
 POMAZÁNÍ 201
 POMAZAT → *Pomazání, Ježíš*
 POSLAT 202
 POSLEDNÍ → *Čas*
 POSLOUCHAT 203
 POSVĚCOVAT → *Svatý*
 POTOMSTVO → *Pokolení, Rodina*
 POUŠŤ → *Jména zeměpisná*
 POVOLÁNÍ → *Povolat*
 POVOLAT 204
 POŽEHNÁNÍ 208
 PRÁCE 209
 PRAVDA 210
 PRAVICE 212
 PRÁVO 213
 PROMĚNĚNÍ 214
 PRONÁSLEDOVAT 215
 PROROCTVÍ 217
 PROSTŘEDNÍK → *Ježíš*
 PROTIVENSTVÍ → *Pro-následovat*
 PRVOTINY → *Závdavek, Oběti SZ*
 PŘEDURČIT → *Vyvolit*
 PŘÍCHOD 220
 PŘIKÁZÁNÍ → *Zákon*
- PŘÍSAHA 221
 PŮST 222
- RADOST 223
 RÁJ → *Smrt, Život*
 ROD → *Národy*
 RODINA 225
 RODOKMEN → *Rodina, Pokolení*
 ROUHÁNÍ 226
 ROZJÍMAT → *Vidět*
 RUKA → *Pravice, Vzklá-dání rukou*
 RŮST 227
- SABAT → *Svátky*
 SADUCEOVÉ → *Židé*
 SATAN → *Đábel*
 SEN 228
 SESTOUPIT 229
 SHROMÁŽDIT → *Poslat, Zeň*
 SION → *Jména zeměpisná*
 SKUTKY 230
 SLÁVA 231
 SLIB → *Půst, Přísaha*
 SLOUŽIT → *Bohoslužba*
 SLOVO 234
 SLUŽBA 237
 SLUŽEBNÍK 243
 SLUŽEBNÍK — OTROK 244
 SMÍŘIT 245
 SMLOUVA 247
 SMRT 251
 SOUD 254
 SPASENÍ 259
 SPRAVEDLIVÝ 262
 SPRAVEDLNOST → *Spra-vedlivý*
 SRDCE → *Člověk*
 STARŠÍ → *Služba NZ*
 STEZKA → *Cesta*
 STÍN 264
 STVOŘENÍ 265
 SVÁTKY 267
 SVATÝ 272
 SVĚDEK 274
 SVĚDOMÍ → *Člověk NZ*
 SVĚST → *Pokušení*
 SVĚT 275
 SVĚTLO 279
 SVOBODA 280
- ŠALOMOUN → *Jména vlastní*
- TAJEMSTVÍ 282
- TĚLO → *Člověk*
 TĚLO KRISTOVO → *Čirkev*
 TEMNOTY → *Světlo*
 TERAŤIM → *Modly SZ*
 TRADICE → *Ustanovení*
 TRESTAT → *Soud, Odplata*
 TRPĚT 284
 TRUHLA 285
 TRŮNY → *Vrchnosti*
 TVÁŘ 286
- UCTÍVÁNÍ → *Modlitba*
 UČEDNÍK 287
 UČENÍ 288
 USTANOVENÍ — TRADICE 290
 UTĚŠITEL → *Duch svatý*
 UZDRAVENÍ → *Nemoc*
- VÁLKA 292
 VEČEŘE PÁNĚ → *Eucha-ristie*
 VĚČNOST → *Čas*
 VĚKY → *Čas*
 VELIKONOCE → *Svátky, Vzkříšení*
 VESELÍ → *Radost*
 VIDĚT 295
 VINICE 298
 VÍNO 299
 VÍRA 301
 VODA 302
 VOJÁK → *Válka*
 VRCHNOSTI 304
 VYKOUPENÍ → *Vykoupit*
 VYKOUPIŤ 308
 VÝKUPNĚ → *Kříž, Vykou-pit, Oběti*
 VYSTOUPIT → *Sestoupit*
 VYSVOBODIT → *Svoboda*
 VYUČOVAT → *Učení, Služba NZ*
 VYVOLIT 309
 VYVÝŠENÍ → *Nanebevstou-pení, Sláva*
 VÝZNAT 314
 VZDĚLAT 315
 VZKLÁDÁNÍ RUKOU 317
- ZÁHUBA → *Gehenna, Soud*
 ZACHRÁNIT → *Ježíš, Spasení*
 ZAJETÍ → *Svoboda*
 ZÁKON 318
 ZÁPALNÁ OBĚŤ → *Oběti SZ*
 ZÁRMUTEK → *Pronásledo-vat*

- ZASLÍBENÍ 323
 ZÁSLUHA → *Odplata*
 ZÁSTUP 325
 ZASVĚTIT → *Služba, Po-
 mazání, Oběti, Svatý*
 ZÁVDAVEK 326
 ZAVRHNOUT → *Vyvolit*
 ZÁZRAK 326
 ZBOŽNOST 329
 ZĚLÓTI → *Židé*
 ZJEVENÍ 330
- ZKOUŠKA → *Pokoušení*
 ZLATO → *Penize*
 ZLO → *Dobro, Hřích*
 ZLOŘEČENSTVÍ 335
 ZLÝ 335
 ZMRTVÝCHVSTÁNÍ 337
 ZNAMENÍ → *Zázrak*
 ZNÁT 339
 ZNOUZROZENÍ →
Křest, Život, Slovo
- ZPĚV 340
 ZŮSTÁVAT 341
 ZVĚSTOVAT → *Kázat*
 ZVÍTĚZIT 342
- ŽÁDOSTIVOST 343
 ŽENĚ 344
 ŽENA 345
 ŽIDÉ 346
 ŽIVOT 349

BIBLIČKÝ SLOVNÍK

Připravil autorský kolektiv pod vedením

J.-J. von Allmena.

Z francouzského originálu

Vocabulaire biblique

(3. vyd., Delachaux et Niestlé S. A., 1964)
 přeložil Jan Miřejovský se spolupracovníky.

Odborná revize Jan Miřejovský

a Josef Veselý.

Jazyková revize Marie Laichterová.

Obálka, vazba a grafická úprava

Pravoslav Nesrovnal.

Vydal Kalich, Jungmannova 9,

111 21 Praha 1,

v Ústředním církevním nakladatelství,
 1987. 1. vydání.

Odpovědný redaktor vydavatelství Kalich

Luděk Brož.

Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,

závod 3, Český Těšín.

AA 29,48, VA 30,85

Cena vázaného výtisku. Kčs 45,—